

Tanıtım - Değerlendirme / Reviews

Christakis, N. A. ve Fowler, J. H.

Sosyal ağların şaşırtıcı gücü ve yaşantımızı biçimlendiren etkisi. D. Yüksel (Çev.) İstanbul: Varlık yayınları, 2012. 383 s. ISBN978-975-434-429-5

Book Review

Connected: The Surprising Power of Our Social Networks and How They Shape Our Lives.

While this book aims to provide a comprehensive picture of social networks, it also seeks to explore how they influence our lives and our lives are influenced by them. The theory suggesting that each person can be connected to every other person in the world through six interpersonal links is worth to be considered because many cases supporting it are included in the book. The book makes us rethink of our understanding of the notion of the individual and has a revolutionary paradigm, offering the idea that social networks influence our ideas, emotions, behavior, politics and even our health.

NICHOLAS A. CHRISTAKIS - JAMES H. FOWLER

*Sosyal ağların
şaşırtıcı gücü*
ve hayatımızı biçimlendiren etkisi

Tıp ve sosyal bilimlerle ilişkili alanlarda akademik geçmişe sahip bir yazar olan Nicholas A. Christakis ile davranışsal ekonomi, siyasi katılım ve genopolitik (siyasi davranışların genetik temelleriyle ilişkili çalışmalar) alanlarında öne çıkan bir yazar olan James H. Fowler'ı bu kitapla buluşturan etken, sosyal ağlara ilişkin ortak ilgileridir. Ancak, Christakis'in vurguladığı gibi aynı kampüste çalışmalarına karşın birbirini tanımayan iki bilimciyi bir araya getiren tek etken ortak ilgi alanları olmamıştır. Bu, aynı zamanda kitabın teması ile ironik bir uyumu gösteren “arkadaşın arkadaşısı” konumundaki kişinin onları bir araya getirmesine olanak tanıyan sosyal ağın kendisidir!

Dokuz bölümden oluşan kitabın “Herşeyin Tam Ortasında” adlı ilk bölümünde, sosyal ağların önemi, işlevi, biçim ya da topolojileri ile bizler tarafından biçimlendirilirken aynı zamanda bizi nasıl biçimlendirdiklerinden söz edilmektedir. Kendimizi bize benzeyen insanlarla bağdaştırma yönündeki bilinçli ya da bilinçsiz eğilim olarak tanımlanan homofili bu etkileşim ve biçimlenmenin altında yatan önemli bir etkindir.

Bir motorsiklet kulübü, Yehova Şahitleri, Demokratlar, Cumhuriyetçiler ya da bungee jumping yapanlara katılır, aslında ilgi alanlarımızı, geçmişimizi ve hayallerimizi paylaşan kişileri ararız. Sosyal ağlara ilişkin örnek gösterilen oldukça basit bir model ve örgütlenme onların yaşamsal işlevini gösterir: Evi nehire çok yakın bir kişinin evinde çıkan yangını tek başına söndürmesi olanaksızdır. 100 kişinin yardıma koşması ile durum değişir ancak bu kişilerin

sistemantik bir örgütlenme içinde hareket etmesi gerekir. Teker teker nehirden eve doğru koşup su doldurdukları kova ile yangını söndürmeye çabalayan ve aynı hız, serilik ve doğrulukta hareket edemeyen 100 kişinin, bunun yerine, bir zincir biçiminde sıralanarak su doldurdukları kovaları elden ele eve, boşalanları da tekrar su doldurmak üzere nehre iletmeleri yangını söndürmeye yardımcı olacaktır. Elden ele kova taşıma düzeni gibi basit ya da karmaşık ve birbirinden farklı sosyal ağ modellerinin hepsinin kimin kiminle bağlantısı olduğunu gösteren “bağlantı” ve üzerinden aktarılanın akışını niteleyen “bulaşma” diye adlandırılan iki temel özelliği bulunur. Su kovalarından, virüs, para, şiddet, moda, organlar, mutluluk ve obeziteye kadar her şey ağlar yoluyla bulaşmaya eğilimlidir. Ağlar içinde hepimiz birbirimizi etkileriz. Üstelik de bu etki bir kişinin tanıdığı kişi ya da kişilerle sınırlı da değildir. Arkadaşlarımızı etkilediğimiz zaman, arkadaşlarımız da kendi arkadaşlarını, onlar da yine kendi arkadaşlarını etkiler ve bu etki yayılır. Yüzünü bile görmediğimiz, hiçbir iletişimimiz olmayan kişi üzerindeki potansiyel etkimize işaret eden bu sürece hakim olan matematiksel kural “Üç Dereceli Kural” dır. Kendimizden üç derece uzaklıkta kişileri en fazla etkiler ve onlardan etkileniriz. Üç dereceden sonra ise bu etki azalır.

“*Sen Gülümsediğinde Dünya da Seninle Birlikte Gülümser*” biçimindeki kitabın ikinci bölümüne başlık olan ifade ilk bölümde sözü edilen “bulaşma” yı nitelemektedir. İnsanlar değişik görüş ve inançlara sahip olsa dahi duyguları birbirine benzer. Öfke, nefret, kaygı, mutluluk gibi tüm duygular ise sosyal bağlarla yayılmaya eğilimlidir.

“*Birlikte Olduğun Kişiyi Sev*” başlıklı üçüncü bölümde bireysel karar alma gücümüzün ve hatta romantik ve gizemli anlam yüklenerek şansa bağlanılan eşlerle tanışma hikayelerinin altında yatan etken de yine çoğunlukla üç dereceli bağlardır. Evlilik ve benzeri yakın ilişkiler, aile üyeleri ve arkadaşlar kanalıyla kurulurken, kısa süreli ve daha uzak ilişkiler de görece daha uzak olduğumuz iş ya da sınıf arkadaşı veya komşular aracılığıyla oluşturulmaktadır. Kaldı ki araştırmalara göre insanların ortak bağlantılarının yardımı olmadan kendi başlarına tanıştıkları kişilerin de bir sosyal ön eleme sürecinden geçmesi söz konusudur. Okul, iş yeri, özel parti, kilise, sosyal kulüp gibi ortak paydaları olan kişilerin bulunduğu alanlar genellikle bu karşılaşmaların gerçekleştiği yerlerdir.

“*Bu Senin Kadar Benim de Canımı Acıtıyor*” başlıklı dördüncü bölümde sunulan ve araştırmalarla desteklenen bulaşma örneklerinin birçoğu dikkat çekicidir: sigarayı bırakma, obezite ve hatta intihar salgını bunlara örnektir. Sigarayı bırakma dalgasına ivme kazandıran durum eğitilmiş kişilerin sigarayı bırakma eğilimlerinin artışı ve eğitimsiz kişilerden çok eğitilmiş olanların model alınması olasılığının yüksek oluşudur. Ancak, ironik bir biçimde 1930 ve 40’lı yıllarda eğitilmiş, yüksek statülü kişilerin sigara içmesi söz konusudur. Bu yıllarda gülümseyerek ağızda tütünle tütün reklamı yapan doktorları sergileyen ilanlara rastlanır. Burada sosyal bilimcilerin “neyin uygun olduğuna ilişkin ortak beklenti” anlamında kullandığı “norm”ların belirleyici olması ağırlıklı etken gibidir. Bunun gibi, sıkça vurgulanan, birbirinin davranışlarını model alma eğilimi de bir diğer tetikleyici durumdur. Kilo alan kişilerin sosyal ağlar içerisinde bu davranışı yayması ve -ABD gibi ülkelerde sıklıkla görüldüğü gibi- obezitenin salgın haline gelmesi durumu ise doğal biçimde akla şu soruyu getirir: İnce olmak ideal bir norm iken neden şişmanlık benimsenir? Buna yazarlar şu karşılığı verir: “*pek çok insan kilo almaya başladığında, bu durum şişman olmanın gerçekte ne anlama geldiğine ilişkin beklentilerimizi yeniden biçimlendirir*” (s. 132). İnsanların, her zaman ince kalmaya çabalayan manken ve ünlülerle özdeşleşmektense, yakınlarında bulunan kişilerle kendilerini karşılaştırmaları daha sık rastlanan bir durumdur. İntihar salgınına ilişkin satırlar ise sosyal ağların gücüne ilişkin oldukça yıkıcı ve çok da kaygı uyandırıcı bir örnektir. Evet, intihar da sosyal ağlar ve bağlantılarla yayılan bir eylem olup göze çarpan iki türü söz konusudur: doğrudan ve medya salgını. Doğrudan salgın, kendini öldüren kişilere yakın kişilerin de (eşler, arkadaşlar, kuzenler vb.) intihar girişimi ya da intiharı biçiminde tanımlanır. Medya salgını ifadesi ise medya kanalı ile aktarılan hayali ya

da gerçek öykülerin kahramanlarının intiharının sonucu oluşan salgını vurgular. Wolfgang von Goethe'nin 1774 yılında yayınlanan ve genç erkek kahramanın intihar biçimini taklit eden seri intiharlara yol açtığı için döneminde birçok ülkede yasaklanan “Genç Werther’in Acıları” adlı roman medya salgınına verilecek örneklerden biridir. Tüm bu bulaşma örneklerinde akışların her birinin kendi kurallarına göre davranabileceği gerçeği ayrıca vurgulanır. Örneğin, yangın kovalar içinde nehre doğru taşınmaz; mikroplar bağımsızlığı olan birini etkileyemez; ve obezite aynı cinsiyetten insanlar arasında daha hızlı yayılma eğilimindedir.

“*Olay Burada Başlıyor*” başlıklı beşinci bölümde “bulaşma”nın bir başka çarpıcı örneği verilir: İngiltere’de 2007’de konut kredileri piyasasının iflasa yaklaşımı sürecinde hükümet banka mudilerinin cari hesapları ve ipotek kredileri için endişelenilmemesi gerektiğine ilişkin yaptıkları tüm açıklamalara karşın medya yolu ile yayılan haberler toplumsal panik yaratmış ve pek çok kişi tasarruflarını yitirme kaygısı ile parasını bankadan çekmeyi tercih etmiştir. Aksine ikna olsa dahi kişileri diğerleri gibi davranmaya iten düşünce “*herkes böyle yapıyorsa, yapılması gereken doğru şey bu demektir*” biçimindedir (s. 157).

“*Siyasi Açıdan Bağlantılı*” başlıklı altıncı bölümde oy kullanma gibi kişisel tercihlerin ve siyasal davranışların sosyal yayılımına vurgu yapılarak aslında hepimizin daha büyük ağlar içinde birbirimizle bağlantılı olmamızın ne denli etkili olduğu ifade edilir. Benzer ideolojilere sahip kişilerle arkadaşlık kurarak ne kadar kutuplaşırsak o kadar siyasete katılmaya istekli olduğumuz sonucuna varılırken burada da “Etkilemenin Üç Derecesi Kuralı” belirleyici ögedir. Ancak bu kuralın gösterdiği gibi bir kişinin pek çok kişiyi etkileme gücü ağ içindeki diğer herkesten yayılan rakip dalgaların etkisi ile sınırlıdır. İnternet sosyal yayılımı büyüten ve hızlandıran en güçlü araçlardan biridir. Bunun en somut örneklerinden biri de Obama’nın My.BarackObama adlı sosyal ağ sitesi kanalıyla gerçekleştirilen aktiviteler sonunda kazandığı zaferdir. Obama’nın çevrimiçi kampanyasını yürütmek üzere Howard Dean’in kampanyasının deneyimli ismi Joe Rospars ile Facebook’un kurucularından Chris Hughes’i göreve getirmesi ile kurulan site 1,5 milyon kullanıcıya erişmiştir. Gerçek yaşamdaki siyasi ağlar gibi çevrimiçi sosyal ağlar da büyük oranda benzerlerin etkileşimine dayalı ve kutuplaşmış görünürler. İnternet, dünyanın hemen her yerinden aktivistlerin geniş çaplı gösteriler örgütlemek üzere kullandıkları en etkili etkileşim aygıtlarındandır.

“*Bu Bizim Doğamızda Var*” başlıklı yedinci bölümde, bağlanma arzumuzun doğası ve kaynağı ile teknolojinin bu bağlamda etkileri incelenmektedir. Günümüzde oluşturduğumuz ağların cep telefonları ve İnternet gibi gelişen teknoloji araçlarından yararlanmasına ve farklı bir ortamda kendini göstermesine karşın bağlantı kurma ve arkadaş grupları halinde örgütlenme yönündeki dürtülerimiz genetik evrimin bazı modelleri diğerlerine tercih ettiği bir zamanda evrimleşmiştir. Yazarlara göre genlerin yalnızca arkadaş canlısı olup olmadığımız değil aynı zamanda etrafımızı saran geniş sosyal ağlar içinde tam olarak nereye yerleşeceğimiz konusuyla da ilişkisi bulunmaktadır. Belli ölçüde genlerimiz belli ölçülerde de kültürümüz ve çevremizden etkilenen bağlantılarımız ise sürekli yeni seçim ve normlarla şekillenerek hergün yeniden oluşturulmaktadır.

“*Hiper Bağlantılar*” başlıklı sekizinci bölümde, gerçek yaşamdan internete taşıdığımız sosyal ağlardaki konumumuz ve bu yeni hiperbağlantılı dünyada karşılaştığımız zorluklara uyumumuz sorgulanmaktadır. Bu sorgulamanın yanıtı ise şu satırlarda gizlidir: “*Oysa, internette kurulan sosyal ağlar, her ne kadar soyut, geniş, karmaşık ve süpermodern olsa da, aynı zamanda Afrika savanasında kamp ateşleri etrafında birbirimize hikayeler anlattığımız tarih öncesi geçmişimizde ortaya çıkmış olan evrensel ve temel insan eğilimlerini yansıtıyor. İletişim teknolojisindeki yazılı basın, telefon ve internet gibi hayret verici gelişmeler bile bizi bu geçmişten uzaklaştırmıyor; aksine ona daha da yakınlaştırıyor*” (s. 290). “*Geniş çaplı çevrimiçi etkileşim kategorilerinde aşmış olduğumuz dijital sınırlara rağmen, hala çok insancıl biçimde davranıyoruz*” (s. 297).

“*Bütün Büyüktür*” başlıklı dokuzuncu ve son bölümde, kitabın kapsamı boyunca irdelenen sosyal ağların tüm insanlığı toplamından çok daha büyük hale getirdiği ve bu gücün kişinin tek başına gerçekleştiremeyeceği yeni işlevleri gerçekleştirebildiğinden söz edilmektedir. Kolektif hareket etme ve örgütlenme, tarih boyunca aksi durumda oluşacak kaos ve olası tüm dış tehditlere karşın güvende olma arzusu ile girilen içgüdüsel bir tutumdur. Burada sosyal ağ kendine özgü bir anatomiye ve fizyolojiye sahip bir tür insansüper organizması olarak nitelenir. Bu süperorganizmayı anlamak, kendi eylem, tercih ve deneyimlerimizi farklı açıdan görmemizi; kendimizi tanınamızı sağlar:

“*Elden ele kova taşıma düzeninden blog dünyasına dek, insan süperorganizması kimsenin tek başına yapamayacağı şeyleri yapabilir ... Bir karınca kolonisi, karıncaların kendilerinde görülmeyen, onların etkileşimlerinden ve işbirliğinden kaynaklanan özellikleriyle tipik bir süperorganizmadır. Karıncalar bir araya gelerek bireyin gücünü aşan bir şey yaratırlar: minyatür Babil kuleleri gibi yükselen ve yaramaz çocukları harekete geçiren, karmaşık yapıdaki karınca yuvaları.*” (s. 326).

Sonuç olarak, Christakis ve Fowler’ın sosyal ağların şaşırtıcı gücünün yaşantımızı nasıl yönlendirdiğini vurguladığı kitapta temel olarak düşündürücü olan “bulaşma” özelliğinin olumsuz etkilere de yol açabileceğidir. Nitekim, verilen örneklerde bağlantılarla bağlı kampanyaları ile zor durumda olanlara yardım edilebildiği gibi virüs, hastalık, depresyon ve obezite gibi olumsuzlukların da yayılabildiğini görüyoruz. Yazarlar bunu ağların yaratıcı olma özelliğine bağlarken çıkış noktaları bu ağların yarattığı şeylerin tek bir kişiye ait olmayıp ağda yer alan herkes tarafından paylaşılmasıdır. Sosyal ağ beraberce sahip olunan bir orman gibidir. Hepimiz ondan yararlanırız ama sağlıklı ve verimli kalmasını sağlamak için de hep beraber çalışmamız gerekir. Bunun anlamı, sosyal ağların kişiler, gruplar ve kurumlar tarafından yönlendirilmesi gerektiğidir (s. 43).

Kitabın tartışma yaratacak iki paradigması bulunmaktadır ki bunlardan özellikle birine kitabın arka kapağında devrim niteliğinde olduğu biçiminde vurgu yapılmaktadır. Paradigmalardan görece daha az keskin bulunabilecek olanı, sosyal ağların günümüz teknolojisiyle ortaya çıkan yeni biçimlerine ilişkin olanıdır. Sanal ortamlardaki iletişimin yüzyüze ilişkileri zayıflattığı yönündeki yaygın kanının aksine bir bakış açısı sunulmaktadır. Bu yaklaşım en çok yukarıda da anılan şu ifadelerde göze çarpar: “*Oysa, internette kurulan sosyal ağlar, her ne kadar soyut, geniş, karmaşık ve süpermodern olsa da, aynı zamanda Afrika savanasında kamp ateşleri etrafında birbirimize hikayeler anlattığımız tarih öncesi geçmişimizde ortaya çıkmış olan evrensel ve temel insan eğilimlerini yansıtıyor. İletişim teknolojisindeki yazılı basın, telefon, ve internet gibi hayret verici gelişmeler bile bizi bu geçmişten uzaklaştırmıyor; aksine ona daha da yakınlştırıyor*” (s. 290). Yazarların altını çizdiği, geçmişte ya da günümüzde, basit ya da karmaşık, gerçek ya da sanal hangi zaman, biçim ve ortamda olursa olsun sosyal ağların hepsinin “insansı” niteliğidir. İnsana özgü olan duygu, davranış ve tutumlar, farklı ortam ve koşullarda da özlerini korurlar.

En fazla tartışma yaratabilecek, aslına bakılırsa çoğu satırda izlenen ve arka kapakta da “devrim niteliğinde” olduğu söylenen paradigma ise bireycilik üzerinde yeniden düşünmeyi tetikleyecek kolektivist anlayıştır: “*Birlik halinde yön değiştiren balık sürüleri gibi, bilincine varmadan çevremizdeki insanlar tarafından yönlendiriliyoruz*”. Yazarlar, “*ağ insanı*” anlamında “*homo dictyous*” diye adlandırdıkları (s. 252) yepyeni bir insan modelinden söz ederken ve onun sosyal ağlar içerisinde ağların kendine özgü kolektif yasası ile hareket eden yapısını öne çıkarırken, birey nosyonuna yeni bir perspektif sunmaktadır. Yaşı, ırkı, cinsiyeti, eğitimi, sosyal ve/veya ekonomik statüsü artık pek de belirleyici olmayan bu yeni insan tipini kendi içinde farklılaştırabilecek belirleyiciler olsa olsa sosyal ağlar içindeki konumlarıdır ki bu konumlar tamamen farklı statülere, ideolojilere, tercihlere sahip kişileri dahi aynı platformda buluşturabilecek güce sahiptir. Bireyin işlev ve rolü, bir süper organizmanın parçası ya da bir

metaforla açıklanırsa beynin bir nöronu olmak ve kendi başına sahip olmadığı nitelikleri bir bütüne eklenildiğinde gerçekleştirebilmek gibi yepyeni bir açığa yerleştirilmiştir. Sosyal ağlar, yani eklenildiğimiz “bütün”; düşünceleri, duyguları, davranışları, ilişkileri, hatta ideoloji ve tercihlerle zevkleri dahi yönlendirirken etki alanına hakim olan matematiksel değer ise üç dereceli bir kuraldır: Kendimizden üç derece uzaklıkta kişileri en fazla etkiler, onlardan etkileniriz. Örneğin iş arkadaşımızın eşinin kızkardeşi-onu hiç tanımasak da- kilo almamıza neden olabilir. Aşamalı biçimde kaybolan etki üç dereceden sonra yok olmaya yüz tutar. Bu paradigmayı daha da ilginç hale getiren durumsa, sosyal ağlar oluşturma eğiliminin insanlara biyolojik olarak kodlanmış olduğunun söylenerek genlerle ilişkilendirilmesidir.

Kitabın sadece bilişim, sosyal ağların yapısı, işleyişleri ve benzeri konulara değil bilişim sosyolojisi ve psikolojisi konularına ilgi duyanlar için de çekici bir kitap olduğunu düşünüyorum. Bol sayıda istatistiksel araştırmalar ve örneklerle zenginleştirilmiş olması ise kitabı daha somut, anlaşılır ve hatta eğlenceli hale getirmektedir.

Teknoloji ve bilişim dünyasındaki gelişmeler, toplumsal yaşamın eğilimlerini yeniden şekillendirirken, bu sürece paralel hemen her mesleğin yeni yüzler kazandığı gözlemlenir. Temel kaygısı bilgiyi gereksinim duyan kişi ya da topluluklara doğru, hızlı ve gereksinildiği biçim ve ortamlarda eriştirmek olan mesleğimiz dinamik ve disiplinlerarası yapısı gereği anılan etkiye en fazla açık olan mesleklerdendir. Sosyal ağların güçlü etkisi teknoloji ve bilişim araçları ile desteklenip gerçek dünyadan sanal dünyaya taşındığında ise bilginin üç dereceli kuralla yayılması ve hem etkileşimli hem de kolektif ve sosyal bir nitelik kazanması söz konusudur. Üstelik bu durumun internet tabanı ile sadece yerel değil global boyutta da zemin kazanması bilgi arama davranışlarına yeni yaklaşımları gerekli kılar. Bu sürecin ilk bakışta bireyselliği yok ettiği gibi yanılığlı bir izlenimi vardır. Oysa, birey burada “süperorganizma” metaforu ile betimlenen kendisinden daha büyük bir parçaya dahil olurken, o parçayı var eden de kendisi olduğundan, tersine yeni kimliklerle varoluşunu gerçekleştirir. Etkileşim sözcüğünün kendisinden de anlaşılacağı gibi burada bilginin paylaşımı ve alışverişi söz konusu olduğundan kendisinden katkı sağladığımız ortama bizler de katkı sağlarız. Elbette, burada devreye giren kişisel, özel bilgilerin gizliliği ve korunması gibi etik mekanizmaları gerektiren önlemlerin de atlanmaması koşuluyla sosyal ağlar kütüphane ve bilgi merkezlerinin hizmet kalitelerini geliştirmek üzere strateji belirlerken hiç de azımsamamaları gereken güçtedirler.

Yrd. Doç. Dr. Güler Demir
Kastamonu Üniversitesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü
gulerdemir@kastamonu.edu.tr